

5. Rail Evan Going to Bucharest / Evan Rail // The New York Times. – 2006. – October 6.
6. Vachon Michael Bucharest: The House of the People / Michael Vachon // World Policy Journal. – 1993. – №10. – P. 59 – 63.
7. Encyclopedia Britannica: Nicolae Ceausescu. [Internet]. – available at <http://www.britannica.com/biography/Nicolae-Ceausescu> 8 (Accessed January 17, 2016).
8. Hanganu-Bresch Cristina The People's House: The Building and Rebuilding of Romanian National Consciousness / Cristina Hanganu-Bresch. – 2005.
9. Nicolae Ceausescu Biography.com. [Internet]. – available at <http://www.biography.com/people/nicolae-ceausescu-38355> (Accessed January 17, 2016).
10. Pacepa Ion Mihai Red Horizons: Chronicles of a Communist Spy Chief // Ion Mihai Pacepa. – Washington D.C. : Regnery Publishing, 1987.
11. Petrescu Anca Arhitectura Casei Poporului, a murit Realitatea.net. October 30, 2013. [Internet]. – available at http://www.realitatea.net/anca-petrescu-arhitectura-casei-poporului-a-murit_1304951.html (Accessed January 17, 2016).
12. The Guinness Book of World Records.

Удовік В. В.

УДК 94(477+520):327“1991/2016”

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЯПОНІЄЮ (1991-2016 рр.)

У статті розглянуто основні періоди політичної співпраці України з Японією з 1991 р. по 2016 р. Пояснено критерії періодизації та надано характеристику кожному етапу двосторонніх відносин. Незважаючи на акцент статті на політичному аспекті, висвітлюються також результати

співробітництва у економічній та науково-технічній сферах. Розглядаються перспективи та надаються рекомендації для подальшого розвитку стосунків між Україною та Японією.

Ключові слова: *періодизація українсько-японських відносин, Україна, Японія, зовнішня політика.*

У 2016 р. виповнилося 25 років з моменту встановлення дипломатичних відносин між Україною та Японією. Незважаючи на тисячі кілометрів, що розділяють обидві країни, вони мають багато спільного. По-перше, Україна та Японія зазнали руйнівної сили атому через аварії на Чорнобильській та Фукусімській АЕС у 1986 р. та 2011 р. відповідно. По-друге, обидві країни мають спільного сусіда – Росію, з яким мають складні відносини, зокрема, через проблему Курильських островів, з однієї сторони, та окупацію Кримського півострову – з другої. По-третє, Україна та Японія є активними членами ООН та учасниками миротворчих операцій під егідою цієї організації. Починаючи з 2016 р. вони набули статусу непостійних членів РБ ООН, що посилює двосторонню співпрацю у рамках цього міжнародного органу.

В українській науці на сьогодні існує небагато досліджень з українсько-японських відносин. Основну увагу цьому питанню було приділено у працях українських дипломатів Ю. Костенка, М. Кулініча та В. Александрука. Серед доробок вітчизняних науковців з усього комплексу двосторонніх відносин між Україною та Японією слід виділити праці С. Шергіна, С. Проня, І. Погорелової, Л. Гордієнко, І. Мандрика, Т. Лахманюк та В. Лисак. Економічний аспект двосторонньої співпраці розглянуто В. Коміренком, а співробітництво по лінії «Фукусіма-Чорнобиль» досліджено О. Насвіттом.

Мета цієї статті - зробити узагальнюючий аналіз українсько-японських відносин з акцентом на їх політичний аспект, виділити основні періоди двостороннього співробітництва та позначити перспективи подальшої співпраці. Новизна статті полягає у тому, що авторка робить першу у вітчизняній історіографії спробу ввести у науковий обіг періодизацію відносин між Україною та Японією.

Аналіз українсько-японських відносин дає підставу виділити чотири періоди в їх розвитку.

Перший період – 1991-1994 рр.: Політика щодо України як елемент пострадянської стратегії Японії. У перший період двосторонніх відносин політика Японії щодо України проводилася у рамках її загальної політики щодо пострадянських країн. Вона включала економічну допомогу та сприяння нерозповсюдженню зброї масового знищення. У цьому контексті актуальною темою стала відмова України від ядерної зброї, що було попередньою умовою розвитку двосторонніх відносин України з Японією, так само як і з США та країнами ЄС. Важливе місце в українсько-японській співпраці займало питання щодо сприяння ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Закінчення «холодної війни» створило нові можливості для розбудови зовнішньої політики Японії на пострадянському просторі. В умовах дестабілізації СРСР інтерес до України, перш за все, проявили торгівельні кола Японії. Враховуючи її економічний та демографічний потенціал, японські торгові корпорації восени 1991 р. почали готувати відкриття своїх представництв у Києві [1]. У політичній площині японський уряд наголошував на важливості контролю над ядерною зброєю України та прискоренні процесів її демократизації. У грудні 1991 р. з метою відстеження ситуації в Україні та роз'яснення українській стороні політики уряду Японії до Києва було направлено посланника К. Араї [2]. Японський посланник провів зустрічі з президентом України Л. Кравчуком та міністром закордонних справ України А. Зленко, під час яких було обговорено питання визнання України урядом Японії [3].

Політика Токіо щодо визнання України була дуже обережною та через недостатність політичної самостійності повністю залежала від політики США та країн Європейської Співдружності. Значні складнощі вносила неоднозначність політичного курсу США щодо України. Незважаючи на те, що розпад Радянського Союзу вважався сприятливою подією, дуже гостро стояло питання контролю над ядерною зброєю. Упевнившись у визнанні

незалежності України США² та основними європейськими партнерами³, Японія визнала незалежність нашої країни 28 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини між Україною та Японією було встановлено 26 січня 1992 р. 20 січня 1993 р. відкрилось Посольство Японії в Україні [4].

З огляду на гостроту соціально-економічного становища у країнах колишнього СРСР японський уряд у жовтні 1991 р. прийняв рішення про надання їм грантової допомоги у розмірі 2,5 млрд. дол. США, що у сумі з іншими заходами склало в цілому 3 млрд. дол. США. Ця сума включала технічну та гуманітарну допомогу, а також підтримку у сфері сприяння торгівлі. У січні 1992 р. Японія прийняла участь у Міжнародній конференції з допомоги новим незалежним країнам, де заявила про виділення їм 500 млн. дол. США. У жовтні 1992 р. у Токіо було проведено Третю міжнародну конференцію з допомоги новим незалежним країнам. Під час цієї конференції Японія оголосила надання пострадянським країнам гуманітарної допомоги на суму 100 млн. дол. США [5].

Після розпаду Радянського Союзу Японія зайняла активну позицію щодо сприяння нерозповсюдженню зброї масового знищення в Україні, Білорусі, Казахстані та Росії. На Спільній міністерській конференції з підтримки Росії, яку було проведено перед Токійським самітом «Великої сімки» 1994 р., прем'єр-міністр Японії К. Міядзава заявив про створення фонду 1993 р. з надання 100 млн. дол. США [6] для підтримки ліквідації ядерної зброї у країнах колишнього СРСР. На проекти в Україні з контролю ядерних і радіоактивних матеріалів, фізичного захисту та надання медичного обладнання з цієї суми було виділено 16 млн. дол. США [7]. У березні 1994 р. між Україною та Японією було підписано угоду про співробітництво в області ліквідації ядерної зброї в Україні та створено відповідний комітет [7].

Важливим напрямком українсько-японської співпраці стало надання Японією Україні допомоги з ліквідації наслідків аварії

---

² 25 грудня 1991 р.

³ Німеччина визнала Україну 26 грудня 1991 р., а Франція - 27 грудня 1991 р.

на Чорнобильській АЕС. Перші контакти по ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС були встановлені ще у 1986 р. [8] У липні 1990 р. Японією було надано 20 млн. дол. США [9] на закупівлю медичного обладнання для постраждалих від аварії на ЧАЕС. У 1991 р. під час візиту президента СРСР М. Горбачова до Японії було підписано Заяву щодо співпраці у подоланні наслідків на Чорнобильській АЕС [10]. Після набуття Україною незалежності у 1991 р. курс Японії на сприяння ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС було продовжено у рамках гуманітарної допомоги пострадянським країнам. У цьому контексті слід виділити «Програму тисячі стажерів» та постачання медичного обладнання на суму у 50 млн. дол. США у 1994 р. З метою підтримки політики «Великої сімки», направленої на закриття Чорнобильської АЕС, у 1994 р. Японія оголосила надання Фонду ядерної безпеки ЄБРР 15 млн. дол. США [11].

Незважаючи на багатосторонню допомогу, надану Україні Японією у рамках міжнародного співробітництва, у цей період між двома країнами не було запроваджено постійного політичного діалогу. З 1991 р. по 1994 р. мали місце тільки декілька офіційних контактів між представниками України та Японії: участь віцепрем'єр-міністра України О. Слєпичева у Токійській конференції з допомоги пострадянським країнам у жовтні 1992 р., візит до Японії першого заступника міністра закордонних справ України М. Макаревича у квітні 1994 р. та депутата Верховної Ради України М. Шульги у травні 1994 р. [12]. Наприкінці 1994 р. в структурі Японської федерації бізнесу «Кейданрен» було створено український комітет [13].

Заснуванню постійного політичного діалогу між двома країнами, перш за все, перешкоджала проблема ядерної зброї України. Міжнародне співтовариство було надзвичайно стурбовано можливістю появи нової ядерної держави з третім за розміром арсеналом ядерної зброї у світі. Іншою причиною низького рівню політичного діалогу між двома країнами вважається пріоритетність для Японії відносин з Росією та країнами Центральної Азії на пострадянському просторі. Регіон

Центральної Азії, багатий на нафту та газ, одразу після розпаду СРСР привернув політичний інтерес Японії, зосередженої на завданні диверсифікації поставок енергоресурсів. Третьою причиною слабого розвитку українсько-японських політичних відносин у цей період можна вважати нестабільну внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Після розпаду СРСР Україна зіткнулася з необхідністю вирішення багатьох проблем, а основні законодавчо-нормативні акти як, наприклад, «Основні напрями зовнішньої політики України», Конституція України та «Концепція національної безпеки України» були прийняті лише у 1993 р., 1996 р. та 1997 р. відповідно. Відчувалася і відсутність українського посольства в японській столиці. Такий величезний простір, як Азіатсько-Тихоокеанський регіон, був охоплений лише двома українськими посольствами – в Індії та КНР [14, С. 90]. Посольство України в Японії було відкрито у вересні 1994 р.

Другий період – 1995-2005 рр.: Стрімкий розвиток та інституціалізація двосторонніх відносин. У цей період спостерігалася значна розбудова усього комплексу українсько-японських відносин. Важливою подією став перший візит президента України до Японії. Офіційний візит президента Л. Кучми до Японії відбувся з 22 по 25 по березня 1995 р. президент України зустрівся з імператором Акіхіто та бізнес-спільнотою Японії, а також провів консультації з прем'єр-міністром Японії Т. Мураямою. Сторонами було підписано першу в історії двосторонніх відносин спільну заяву, яка заклала політичний фундамент взаємодії та основи всебічного співробітництва між двома країнами. Україна вперше заявила про підтримку заявки Японії на постійне членство у Раді Безпеки ООН. Було закладено основи договірно-правової бази двосторонніх відносин шляхом визнання правонаступництва України щодо договорів, укладених між колишнім СРСР і Японією. В економічній площині за підсумками переговорів Україні було надано кредит на суму 150 млн. дол. США для збалансування державного бюджету та підтримки платіжного балансу України та товарний кредит на

суму 50 млн. дол. США для стимулювання японського експорту в нашу державу [15].

Завдяки візиту Л. Кучми до Японії політичний діалог між Україною та Японією став розвиватися швидкими темпами. У червні 1996 р. Україну відвідав міністр закордонних справ Японії Ю. Ікеда, а у травні 1997 р. до Японії завітав міністр закордонних справ України Г. Удовенко. У березні 1998 р. міністр Г. Удовенко знову відвідав Японію в якості голови ГА ООН. У 1999 р. було прийнято рішення щодо заснування постійного політичного діалогу на рівні заступників міністрів закордонних справ. У рамках цих домовленостей у 2000 р. Японію відвідав міністр закордонних справ України Б. Тарасюк [4].

Другий візит міністра закордонних справ Японії до України – Й. Кавагуті – відбувся у період з 31 серня по 2 вересня 2003 р. Міністр Й. Кавагуті провела зустрічі з президентом України Л. Кучмою, прем'єр-міністром В. Януковичем та міністром закордонних справ А. Зленко. Сторони обговорили співпрацю у сфері нерозповсюдження ядерної зброї та подальший розвиток економічного співробітництва між двома країнами. У політичному плані, вперше в історії двосторонніх відносин було розглянуто проблему Північної Кореї. Україна підтримала позицію Японії щодо всеосяжного врегулювання японсько-північнокорейських відносин, включно з проблемами ядерної зброї, запуску ракет та викрадення японських громадян [16].

Продовженням політичної лінії візиту Й. Кавагуті до України став візит міністра закордонних справ України К. Грищенка до Японії, що відбувся з 9 по 11 червня 2004 р. У ході переговорів з японською стороною К. Грищенко проінформував про пріоритети української зовнішньої політики, а саме політику інтеграції до НАТО та ЄС, а також зазначив, що розвиток економічних відносин з Японією є ваговим стимулом подальшої демократизації в Україні та зміцнення ринкової економіки [17]. Важливим результатом візиту стало підписання 10 червня 2004 р. Угоди щодо технічного співробітництва та грантової допомоги [18].

У цей період було розпочато активний діалог на рівні керівництва парламентів. У березні 1995 р. було засновано

парламентську Асоціацію дружби «Японія-Україна». У серпні 1997 р. з офіційним візитом в Україні перебував президент Палати радників парламенту Японії Д. Сайто, а у вересні того ж року візит до України здійснив голова парламентської Асоціації дружби «Японія-Україна» Й. Хаясі. З української сторони слід відзначити візит заступника голови Верховної Ради України С. Гавриша, який відвідав Японію у листопаді 2001 р. та провів низку зустрічей з парламентарями Японії.

У травні 2003 р. відбувся перший візит голови Верховної Ради України В. Литвина до Японії. В. Литвин провів зустрічі з імператором Японії та членами японського парламенту: головою Палати радників Х. Куратою, спікером Палати представників Т. Ватанукі та членами парламентської Асоціації дружби «Японія-Україна» на чолі з Х. Янагісавою. Голова Верховної Ради України відвідав м. Хіросіма та зазначив, що Україна та Японія повинні розвивати двосторонні відносини на базі спільного досвіду руйнівної сили атомних катастроф. У серпні 2003 р. Україну відвідав генеральний секретар парламентської Асоціації дружби «Японія-Україна» Х. Янагісава [4].

Наступним вкладом у розбудову українсько-японських відносин став офіційний візит президента України В. Ющенко до Японії, що проходив з 20 по 23 липня 2005 р. Зазначимо, що у 2004 р. уряд Японії заявив, що проведення президентських виборів в Україні «вільним і справедливим шляхом є дуже важливим фактором для консолідації демократії в країні» [19], та призначив шість спостерігачів з Посольства Японії в Україні. Японська преса охрестила «помаранчеву революцію» 2004 р. «другою за значенням подією після розпаду Радянського Союзу, що призвела до послаблення впливу Росії» [20], а японські дослідники назвали її «історичним перетворенням» [21, с. 156] України та «вододілом», що затвердив її демократичний вибір [22]. За підсумками переговорів президента В. Ющенко з прем'єр-міністром Японії Д. Коїдзумі було підписано «Спільну заяву про нове партнерство у 21-му столітті», в якій вперше було порушено тему розвитку демократії в Україні [23]. Знаковим стало створення Українсько-

японського комітету на рівні міністрів закордонних справ з метою зміцнення політичного діалогу між двома країнами. Також на основі угоди Японії з Радянським Союзом щодо співробітництва у галузі науки і техніки від 1973 р. було засновано Українсько-японський комітет з науково-технічного співробітництва [24]. У руслі переговорів про вступ України до СОТ сторони підписали Протокол щодо доступу до ринків товарів і послуг між Україною і Японією [18].

Інтенсифікація політичного діалогу призвела до позитивних результатів у сфері допомоги. У 1997 р. розпочалося надання Україні офіційної допомоги розвитку (ОДР) Японії. ОДР надається у трьох формах: грантова допомога, технічна допомога та міжурядові пільгові довгострокові позики. Прикладом грантової допомоги, що, головним чином, зосереджена на сфері охорони здоров'я, є переоснащення сучасним медичним обладнанням дитячої лікарні «Охматдит» у 2000 р. на суму 6,2 млн. дол. США [25]. У сфері технічної допомоги важливим проектом ОДР в Україні є заснування «Українсько-японського центру». Відповідну угоду було підписано у 2005 р., а відкриття центру прийшлося на 2006 р. Основним завданням цієї організації є поглиблення зв'язків між двома країнами. Останнім часом важливим напрямом є підтримка проектів по лінії «Фукусіма-Чорнобиль» [26]. Проектом-пілотом пільгової допомоги є надання Україні у 2005 р. кредиту на суму 170 млн. дол. США⁴ з метою будівництва терміналу «D» в аеропорті «Бориспіль», який був зданий в експлуатацію у 2012 р. [25] За інформацією Японського агентства міжнародного співробітництва - організації, через яку надаються кошти ОДР та яка здійснює контроль над ними, цей проект отримав найвищу оцінку японської сторони [27].

Продовжуючи тему економічно-фінансової співпраці між Україною та Японією, зазначимо, що у 2005 р. Японським банком міжнародного співробітництва Укрексімбанку було надано кредит на суму 28,5 млн. дол. США на закупівлю японського машинного обладнання [28, С. 119]. У зазначений період також почали зростати інвестиції Японії в Україну. З 1997 р по 1999 р.

---

⁴ Кредит надано під 1,5% річних на 30 років з відстрочкою виплати на 10 років.

вони склали лише 2 млн. дол. США на рік, а у 2004 р. досягли 41,7 млн. дол. США [29]. У сфері торгівлі на початку 2000-х рр. спостерігалось збільшення товарообігу між двома країнами, з 167,5 млн. дол. США у 2000 р. до 630,07 млн. дол. США у 2005 р. [30]

На міжнародній арені знаковою стало співробітництво щодо реформи Ради безпеки ООН. У травні 2005 р. «Групою чотирьох» був складений проект резолюції щодо збільшення чисельності РБ з 15 до 25 членів з 6 додатковими місцями постійних членів. Співавторами цього проекту резолюції виступили 29 країн, включаючи Україну та Японію [31, С. 250]. Окрім цього, у 2005 р. було засновано новий механізм міжнародного науково-політичного співробітництва між Японією та Україною форум «Японія - Чорноморський регіон». Зустрічі форуму проводилися у 2005 р., 2007 р., 2010 р. та 2013 р. [32]

Аналізуючи причини такої активізації двосторонніх відносин між Україною та Японією, слід зазначити, що обидві країни проводили у цей період активну зовнішню політику. У 1997 р. прем'єр-міністром Японії Р. Хашимото було прийнято зовнішньополітичну концепцію «Євразійської дипломатії», що поширювалася на Росію, Китай, Центральну Азію та Кавказ [33]. Подальшого імпульсу отримали двосторонні відносини з Росією завдяки зустрічі між прем'єр-міністром Р. Хашимото та президентом Росії Б. Єльцином у 1998 р. Продовженням «Євразійської дипломатії» стало створення у 2004 р. багатостороннього регіонального діалогу «Центральна Азія плюс Японія», метою якого є зміцнення співробітництва між Японією та центальноазійськими країнами [34]. З іншого боку, Україна, попри складнощі, нарешті, підписала з Росією Договір про дружбу та співробітництво у 1997 р. Нагадаємо, що у 1994 р. між Україною та Європейським Союзом було укладено Угоду про партнерство та співробітництво, а у 1997 р. відбулося підписання Хартії про Особливе партнерство з НАТО [35]. Активно розвивався азіатський напрямок зовнішньої політики України в цілому. Окрім Японії, президент України Л. Кучма відвідав у 1995 р. Китай, а у 1996 р. – Республіку Корея⁵.

⁵ За інформацією Посольств України у КНР та РК.

Третій період – 2006-2013 рр.: «Арка свободи та процвітання» та створення «ГУАМ+Японія». Даний період в історії українсько-японських відносин розпочався із введенням Японією концепції «Арки свободи та процвітання» у 2006 р. Розширення дипломатії Японії на Захід не обмежилось впровадженням «Євразійської дипломатії». Наступним етапом стала Східна Європа, в тому числі й Україна, що стали об'єктом нової японської ініціативи за назвою «Дуга свободи та процвітання». Поняття «Дуги свободи та процвітання» та «ціннісно-орієнтованої дипломатії» були запропоновані міністром закордонних справ Японії Т. Асо у січні 2006 р. На думку Т. Асо, зміст цієї концепції полягає в урахуванні у процесі здійснення зовнішньої політики таких «універсальних цінностей», як демократія, свобода, права людини, верховенство права та ринкова економіка [36].

Практичним відображенням «Арки свободи та процвітання» стало заснування діалогу «ГУАМ+Японія». Підтримка Японією ГУАМу стала логічним продовженням демократичної хвилі, що охопила зовнішню політику Японії. Зустрічі діалогу «ГУАМ+Японія» відбулися у 2007 р. у Баку та Токіо, у 2008 р. у Батумі та у 2009 р. у Токіо. Після невеликої перерви, з ініціативи японської сторони зустрічі глав дипломатичних місій країн-членів ГУАМ з представниками Японії було відновлено у 2011 р. У 2013 р. та 2015 р. у Токіо відбулися нові зустрічі форуму, на яких сторони обмінялися думками з різних питань взаємної співпраці, зокрема, у сферах управління водними ресурсами, енергетичної безпеки і туризму, а також у міжнародній сфері [4].

Значного імпульсу подальшому розвитку українсько-японських відносин надав візит міністра закордонних справ Японії Т. Асо до України у 2006 р. У ході візиту було проведено установче засідання Українсько-японського комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ. Візит Т. Асо до України став першим візитом міністра закордонних справ Японії до нашої країни після «помаранчевої революції», а його час збігся з формуванням демократичної коаліції політичними силами, які здійснили революцію. Тому, на думку уряду Японії, основним

завданням Т. Асо було висловити підтримку демократичних процесів в Україні та підтвердити подальше надання допомоги у цій сфері [37].

Окрему увагу слід надати візиту міністра закордонних справ України В. Огризко, який перебував в Японії за запрошенням уряду Японії у 2008 р. У ході візиту у рамках Другого засідання Українсько-японського комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ було проведено зустріч з міністром закордонних справ Японії М. Комурую [38].

У 2013 р. Україну з офіційним візитом відвідав міністр закордонних справ Японії Ф. Кісіда, під час якого відбулося Третє засідання українсько-японського комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ. Також міністр Ф. Кісіда відвідав Чорнобильську АЕС [4].

Важливою подією для розширення українсько-японських торгівельно-економічних відносин став візит до Японії української делегації на чолі з міністром економіки України Б. Данилишиним у 2009 р. Його головним результатом стало проведення Другого засідання Українсько-японського комітету з економічного співробітництва та укладання понад 20 меморандумів та протоколів щодо модернізації найважливіших сфер життя України.

З 25 по 26 березня 2009 р. Японію відвідала прем'єр-міністр України Ю. Тимошенко. Вона стала першим прем'єр-міністром України, що здійснила робочий візит до Японії. Під час зустрічі Ю.Тимошенко з прем'єр-міністром Японії Т. Асо було підтверджено курс Японії на підтримку демократії та ринкової економіки України, що проходив у рамках проголошеною Японією «Дуги свободи та процвітання». В економічній сфері сторони привітали підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Укрексімбанком та японською Агенцією зі страхування експорту та інвестицій щодо страхування японського експорту в Україні та підписання 18 березня 2009 р. Угоди про придбання одиниць встановленої кількості шкідливих викидів в атмосферу за «схемою зелених інвестицій». Також Ю. Тимошенко високо

оцінила надання Японією Міжнародному валютному фонду у 2009 р. 100 млрд. дол. США [39] з метою підтримки країн, що найбільш потерпають від наслідків кризи. Зазначимо, що Україна отримала третій транш МВФ у розмірі 3,3 млрд. дол. США [15] саме за рахунок цього ініціативного внеску Японії.

Співробітництво України та Японії за «схемою зелених інвестицій» у рамках Кіотського протоколу вважалося дуже перспективним напрямком двосторонньої співпраці. В рамках цієї схеми Україна отримала від Японії 440 млн. євро [40]. Однак упродовж 2009-2010 рр. існували певні проблеми з використання коштів, виділених Японією на реалізацію екологічних проектів. Екс-прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко було звинувачено у нецільовому використанні отриманих фінансів, які, згідно з заявою уряду президента В. Януковича, у травні 2010 р. було повернено до відповідних фондів [28, с. 122]. Окрім корупційного скандалу, критиці піддавалися низька ефективність проектів у скороченні викидів, відставання від встановлених термінів, відсутність якісного контролю та моніторингу за проектами та ін. [41] Незважаючи на такі складнощі, сторонам вдалося реалізувати на надані Японією гроші наступні проекти: надання 1568 гібридних автомобілів японського виробництва в рамках проекту оновлення поліцейських машин; утеплення фасадів, вікон та дахів у 374 закладах соціальної інфраструктури та модернізація 135 вагонів Київського метрополітену із використанням японських енергозберігаючих технологій та ін. [42] У 2016 р. Японії було повернено 2,5 млн. євро невикористаних «кіотських» коштів [40].

У 2011 р. відбувся візит президента України В. Януковича до Японії. Незважаючи на різноманітність заходів, проведених під час візиту – зустрічі з імператором Японії Акіхіто, прем'єр-міністром Н. Каном, представниками парламенту Японії, керівництвом провідних бізнес корпорацій та відвідування міст Кіото та Осака – економічна складова стала найважливішою частиною порядку денного. Було проведено українсько-японський бізнес-форум, перший українсько-японський форум «Інвестиційні можливості України» та зустріч В. Януковича з головою та членами Японсько-

української економічної ради у м. Кіото. Конкретним результатом стало надання Японією кредиту у 100 млн. дол. США для поставки японського промислового обладнання [43]. Ця сума перевищувала першу кредитну лінію 2005 р. у три рази, що може свідчити про зростаючий інтерес Японії у відкритті та розширенні іноземних ринків збуту в умовах погіршення стану її економіки та зростання національного зовнішнього боргу. Суттєвим досягненням стала домовленість між лідерами обох країн щодо започаткування переговорів стосовно укладання Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій. За результатами переговорів з прем'єр-міністром Японії Н. Каном було підписано «Спільну заяву щодо українсько-японського глобального партнерства», яка окреслює рівень українсько-японського співробітництва в якості глобального партнерства [44]. З огляду на політичну коректність японців питання нецільового використання «кіотських» коштів під час візиту голови української держави не було порушено.

Значного імпульсу подальшому зміцненню міжпарламентських зв'язків надав візит в Україну спікера Палати представників парламенту Японії Т. Йокоміті, що відбувався з 4 по 7 вересня 2011 р. У ході цього візиту Т. Йокоміті зустрівся з президентом України В. Януковичем та головою Верховної Ради України В. Литвином та відвідав Чорнобильську АЕС.

Новою та важливою сферою співробітництва між Україною та Японією стала реалізація заходів допомоги з ліквідації наслідків аварії на АЕС «Фукусіма-1», пов'язаною з землетрусом та цунамі, що сталися у Японії 11 березня 2011 р. Саме у цьому контексті пройшов офіційний візит голови Верховної Ради України В. Литвина до Японії 7-11 березня 2012 р. В. Литвин зустрівся з прем'єр-міністром Японії Й. Нода, імператором Японії Акіхіто, представниками Парламенту Японії та Асоціації дружби «Японія-Україна». Українська делегація відвідала префектури Міягі і Фукусіма, побувала на АЕС «Фукусіма-1» та взяла участь у церемонії вшанування пам'яті загиблих під час Великого Східнояпонського землетрусу [4].

Продовженням цієї лінії став візит міністра надзвичайних ситуацій України В. Балогі до Японії, що проходив з 17 по 24

квітня 2012 р. У ході візиту 18 квітня 2012 р. міністр В. Балога та міністр закордонних справ Японії К. Гемба підписали Угоду між урядом України та урядом Японії про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях, відповідно до якої було створено відповідний українсько-японський комітет [45]. Засідання комітету було проведено у 2012 р. в Токію, у 2013 р. та 2015 р. – у Києві. У практичній площині співробітництво у цій сфері було реалізовано завдяки запуску у червні 2014 р. двох японських супутників Hodooyoshi-3 і Hodooyoshi-4 за допомогою української ракети-носія «Дніпро» з космодрому в м. Ясний Оренбурзької області Російської Федерації з метою моніторингу стану довкілля навколо зон Чорнобильської АЕС та АЕС «Фукусіма-1» [46].

В економічній сфері у цей період спостерігалось збільшення двостороннього товарообігу з 630,6 млн. дол. США у 2009 р. до 1 млрд. 466 млн. дол. США у 2013 р. [47] Японські інвестиції зросли з 57,4 млн. дол. США у 2006 р. до 150,04 млн. дол. США у 2011 р. [48], що відбувалося завдяки просуванню японських компаній на український ринок. З 2005 р. розвивається виробнича кооперація українського холдингу «Богдан» з японськими корпораціями «Ісузу» і «Соджіц» з виробництва автобусів. У 2007 р. торговий дім «Соджіц» прийняв рішення про створення лізингової компанії «Субару-Україна». Провідні автомобільні корпорації «Хонда Моторз» та «Ніссан Моторз» відкрили в Україні компанії із 100% іноземного капіталу [47].

«Ціннісно-орієнтована дипломатія», запропонована міністром закордонних справ Т. Асо у рамках концепції «Арка свободи та процвітання» у 2006 р. заклала дуже важливу демократичну базу двосторонніх відносин між Україною та Японією, яка є актуальною і по цей день. Чинний прем'єр-міністр Японії С. Абе, що знаходиться при владі з 2012 р., у 2013 р. у своїй промові щодо «П'яти принципів для побудови майбутнього» підкреслював «універсальні цінності», відзначаючи в якості першого принципу «захист свободи думки, слова та мови». На думку С. Абе, це універсальні цінності, що людство отримало у процесі світового

розвитку, тому необхідно забезпечити їх повний розвиток. Також у своїй промові прем'єр-міністр Японії підкреслив важливість розвитку відносин з країнами, які розділяють ці фундаментальні цінності [49]. Підтримка демократичних процесів в Україні розглядається як важлива для Японії і з точки зору впливу на демократизацію Росії.

Четвертий період – 2014 р. – до теперішнього часу.: Окупація Криму Росією та інтенсифікація стосунків між Україною та Японією. Четвертий період у відносинах між Україною та Японією розпочався з незаконної окупації Кримського півострову Росією у 2014 р. Він характеризується підвищенням стратегічної важливості України для Японії та формуванням політичного трикутника «Україна-Японія-Росія». Саме у цей період відбувся перший офіційний візит прем'єр-міністра Японії С. Абе до України у 2015 р.

Незаконна окупація Кримського півострову російськими військами почалася 20 лютого 2014 р. 1 березня Рада Федерації Росії офіційно схвалила введення російських військ на територію України, а 16 березня у Криму пройшов незаконний референдум. 18 березня президент Росії та сепаратистські лідери Криму підписали «Договір про прийняття Криму до складу Росії» [50].

З огляду на політичну кризу в Україні 24 лютого 2014 р. міністр закордонних справ Японії заявив, що «Японія надає великого значення демократії, ринковій економіці, верховенству закону та територіальній цілісності України заради стабільності та процвітання країни. У зв'язку з цим, Японія очікує, що новий уряд, який буде відображати волю народу, буде сформований у найближчий час шляхом демократичних виборів» [51, С. 466].

До цих подій в Україні Японія під керівництвом прем'єр-міністра С. Абе була націлена на досягнення історичного прориву у відносинах з Росією. Проте криза в Україні та санкції щодо Росії з боку країн «Великої сімки» поставили під сумнів втілення курсу Японії на поліпшення відносин з Росією. Як активний гравець на міжнародній арені та послідовник сучасного міжнародного порядку, економічна наддержава, один з найбільших фінансових

донорів сучасності, а також член ООН та «Великої сімки», Японія підтримала територіальну цілісність України та ввела санкції проти Росії.

Перша хвиля санкцій була проголошена Японією у березні 2014 р. Генеральний секретар кабінету міністрів Японії Й. Суга заявив, що «японський уряд не визнає референдум у Криму» [52] та що Японія припинить переговори з Росією щодо відміни візових обмежень, інвестицій, використання космічного простору в мирних цілях, а також запобігання військової активності, що представляє загрозу. На протязі 2014 р. Японія припинила видачі віз для в'їзду російським громадянам, які сприяли порушенню суверенітету та територіальної цілісності України; ввела санкції проти кримських компаній «Чорноморнафтогаз» і «Феодосія», п'яти російських банків та посилила обмеження на експорт озброєнь до Росії [53]. Ці санкції було продовжено на саміті «Великої сімки» у Німеччині у 2015 р. та в Японії у 2016 р.

З початку російської агресії на території України Японія також надає допомогу Україні через міжнародні організації. 25 квітня 2014 р. Японією було оголошено про виділення 800 тис. євро для підтримки демократизації в Україні через ОБСЄ та Раду Європи; 6 червня 2014 р. - близько 270 тис. дол. США на гуманітарні цілі через Міжнародну організацію товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця на забезпечення тимчасового помешкання біженцям та через Дитячий фонд ООН з метою забезпечення водопостачанням та гігієнічними засобами; 5 вересня 2014 р. у зв'язку з погіршенням гуманітарної ситуації на сході України - ще 300 тис. дол. США через Червоний Хрест та Агентство ООН у справах біженців на потреби тимчасово переміщених осіб [25].

У липні 2014 р. в Україні з робочим візитом перебував міністр закордонних справ Японії Ф. Кісіда. Під час візиту відбулись його зустрічі з президентом України П. Порошенком, прем'єр-міністром А. Яценюком та міністром закордонних справ П. Клімкіним, у ході яких обговорювались поточна ситуація на Сході України, шляхи її стабілізації, необхідність залучення додаткової допомоги іноземних партнерів для відбудови постраждалих регіонів,

фінансова підтримка Японії для покращення економічної і соціальної ситуації в Україні та актуальні питання двосторонніх відносин [4].

В розпал кримської кризи в Україні відбувся візит прем'єр-міністра С. Абе до України, що проходив з 5 по 6 червня 2015 р. Це був перший візит прем'єр-міністра Японії до нашої держави. Під час переговорів з президентом України П. Порошенком прем'єр-міністр Японії чітко заявив, що уряд Японії не потерпить ніяких спроб змінити статус-кво силою і що Японія підтримує принцип суверенітету і територіальної цілісності України. Він наголосив на важливості дотримання Мінських домовленостей та пообіцяв зіграти активну роль у досягненні мирного врегулювання ситуації в Україні на саміті «Великої сімки» у 2016 р. в Японії. У ході візиту до України С. Абе запропонував Україні фінансову допомогу у розмірі 1,84 млрд. дол. США, що включає надання у рамках ОДР 1,1 млрд. дол. США⁶ на проект модернізації Бортницької станції аерації у Києві. С. Абе також заявив про надання додаткових 300 млн. дол. США в якості макрофінансової допомоги, спрямованої на здійснення економічних реформ [54].

Відповідний візит президента України П. Порошенка до Японії за запрошенням японської сторони проходив з 5 по 7 квітня 2016 р. напередодні саміту країн «Великої сімки» в Японії. Під час зустрічі між президентом України П. Порошенком та прем'єр-міністром Японії С. Абе було підтверджено намір Японії докладати зусилля для мирного вирішення ситуації в Україні та готовність підняти питання про врегулювання ситуації в Україні під час саміту «Великої сімки» в Японії. У фінансовій сфері було оголошено рішення Японії щодо виділення нового траншу гуманітарної допомоги для відновлення східних регіонів України у розмірі 13,6 млн. дол. США, а також відрядження спеціаліста з фінансів до Києва з метою підтримання відновлення економіки України. Також Японія висловила намір додатково надати 3,5 млн. євро для будівництва сховища ядерного палива в Україні [55].

---

⁶ Кредит надається на 40 років під 0,1% з можливістю відстрочки платежу на 10 років.

Відповідно до досягнутих домовленостей під час візитів С. Абе до України у 2015 р. та П. Порошенка до Японії у 2016 р. Японія очолила обговорення ситуації в Україні під час головування на саміті «Великої сімки» на о. Ісе у Префектурі Міе, що проходив з 26 по 27 травня 2016 р. Учасниками саміту було прийнято декларацію, в якій вони засудили окупацію Кримського півострову Росією та підтвердили курс на продовження міжнародних санкцій проти неї [56]. Під час заяви на пресс-конференції за підсумками саміту, прем'єр-міністр С. Абе торкнувся проблем світової економіки, а серед міжнародних конфліктів, перш за все, виділив українське питання. Його основні тези включали необхідність дипломатичного врегулювання ситуації в Україні, важливість виконання Мінських угод та вимоги щодо конструктивної позиції Росії [57].

Дуже знаковим у цьому сенсі стало підписання з Японією Угоди про захист інвестицій 5 лютого 2015 р. На думку посла Японії в Україні С. Шігекі, підписаний документ має історичний характер як для України, так і для Японії. За словами посла, угода є ще одним інструментом підтримки України в умовах зовнішньої військової агресії та економічної нестабільності [58]. Зазначимо, що японські прямі інвестиції в Україну на 2015 р. склали 179,6 млн. дол. США, а з урахуванням прямих інвестицій філій японських корпорацій, розташованих в Європі – 300 млн. дол. США [59]. За 25-річний період співробітництва Україна отримала 3 млрд. дол. США, включаючи 1,69 млрд. дол. США кредитної допомоги, 87 млн. дол. США грантової допомоги, 580 млн. дол. США фінансової допомоги, 219 млн. дол. США в якості допомоги для подолання наслідків аварії на ЧАЕС та нерозповсюдження ядерного матеріалу та 25 млн. дол. США технічної допомоги [42].

Демократична направленість дипломатії Японії та підвищення стратегічної важливості України в її зовнішньополітичній стратегії на протязі четвертого періоду українсько-японських відносин не викликають сумнівів. Кримська криза 2014 р. стала своєрідним каталізатором подальшого розвитку відносин між двома країнами та показала готовність Японії поступитися своїми національними інтересами заради підтвердження статусу глобальної держави.

Зміни в геополітичній ситуації навколо України призвели до формування політичного трикутника «Україна-Японія-Росія». З одного боку, Японія зацікавлена у вирішенні питання Курильських островів у відносинах з Росією. Її занепокоєння також викликає інтенсифікація співробітництва між Росією та Китаєм, що порушує баланс сил в Азії не на користь Японії. З іншого боку, для Японії вкрай важливо зберегти статус-кво та перешкодити спробам В. Путіна змінити сучасний міжнародний порядок силою.

Вважаємо, що Японія і надалі буде балансувати між бажанням поліпшити відносини з Росією, з одного боку, та прагненням продемонструвати себе в якості сучасної наддержави та підтримати міжнародні санкції проти неї на користь України – з другого боку. Іншою альтернативою є зайняття відверто антиросійської позиції та посилення санкцій проти Росії, що є малоімовірним з огляду на те, що Росія є важливим гравцем міжнародних відносин та безпосереднім сусідом Японії. Проте у разі приходу до влади проросійського прем'єр-міністра існує ймовірність того, що Японія досягне вирішення територіального спіру з Росією, що може призвести до переходу політичних відносин з Україною у більш формальну площину.

Вважаємо за необхідне виділити чотири періоди українсько-японських відносин. За часів підготовчого періоду (1991-1994 рр.) було усунено перешкоди встановленню повноцінних відносин між Україною та Японією. Завдяки цьому, напротязі другого періоду (1995-2005 рр.) відбулася значна розбудова відносин України з Японією по всім напрямкам двосторонньої співпраці. Третій період (2006-2013 рр.) розпочався із проголошення «Арки свободи та процвітання» та ознаменував демократичну фазу у міжнародних відносинах між Україною та Японією. Із окупацією Кримського півострову Росією у 2014 р. розпочався четвертий період (2014 - до теперішнього часу), що привів до інтенсифікації двосторонніх відносин та затвердження Японії в якості одного з найважливіших партнерів України на міжнародній арені.

За 25 років співробітництва між Україною та Японією було досягнуто значних результатів. Сторони створили нормативно-

правову базу двосторонніх відносин, забезпечили стабільний політичний діалог та інституціоналізацію взаємних стосунків у політичній, економічній та науково-технічній сферах. Але найголовнішим є те, що між Україною та Японією було встановлено відносини довіри та співробітництво в якості демократичних держав. На досвіді доказано, що Японія є надійним партнером України, готовим прийти на допомогу у скрутні часи, незважаючи на зміну влади, корупційні скандали або зміни в міжнародній кон'юнктурі.

Своєрідним ризиком для України можна вважати перспективи вирішення питання Курильських островів. У цьому випадку відносини між Японією та Росією можуть покращитися, що може вплинути на українсько-японське політичне співробітництво. Проте авторка вважає, що українсько-японські відносини будуть і надалі активно розвиватися, а Японія продовжить надавати Україні фінансову допомогу та політичну підтримку. Очікується стрімкий розвиток співпраці у сфері інвестиційного співробітництва та ліквідації наслідків аварій на АЕС, а також у рамках проектів ОДР.

Для забезпечення подальшого розвитку міжнародних відносин з Японією українській стороні рекомендується: (1) подальше включення Японії як важливого гравця на міжнародній арені у вирішення проблеми окупації Кримського півострову Росією; (2) інтенсифікація політичного діалогу з широкого кола питань двостороннього співробітництва на найвищому рівні; (3) належне та своєчасне виконання обов'язків щодо отримання фінансової допомоги, наданої Японією; (4) створення необхідних умов для просування японського капіталу в Україну; (5) вдосконалення механізму впровадження «схеми зелених інвестицій» та проведення переговорів щодо нових угод у цій сфері та (6) поглиблення подальшої співпраці з Японією з подолання наслідків аварій на АЕС.

**ПЕРИОДИЗАЦИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ УКРАИНЫ С
ЯПОНИЕЙ (1991-2016 гг.)**

В статье рассмотрены основные периоды политического сотрудничества Украины с Японией с 1991 г. по 2016 г. Объяснены критерии периодизации и охарактеризован каждый этап двусторонних отношений. Несмотря на акцент статьи на политическом аспекте, освещаются результаты сотрудничества в экономической и научно-технической сферах. Рассматриваются перспективы и представляются рекомендации для дальнейшего развития взаимоотношений между Украиной и Японией.

Ключевые слова: *периодизация украинского-японских отношений, Украина, Япония, внешняя политика.*

Udovik V.

**PERIODIZATION AND CHARACTERISTICS OF
UKRAINE'S INTERNATIONAL RELATIONS WITH JAPAN
(1991-2016)**

The article deals with the main periods of political cooperation between Ukraine and Japan from 1991 until 2016. It contains explanation of the periodization criteria and characteristics of each stage of the bilateral relations. Despite the emphasis of the article on the political aspect, it highlights results of cooperation in economic as well as scientific and technical areas. The article provides a view on perspectives and recommendations for further development of relationships between Ukraine and Japan.

Keywords: *periodization of Ukraine-Japan relations, Ukraine, Japan, foreign policy.*

Список виокристаної літератури та джерел

1. 商社がウクライナ共和国に事務所開設へ. // 読売新聞. – 1991.10.20
2. 独立のウクライナへ来週にも大使派遣 外務省が決定. // 読売新聞. – 1991.12.06
3. 日本の承認を期待 ウクライナ共和国の首脳表明. // 読売新聞. – 1991.12.17
4. Політичні відносини між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Посольство України в Японії. – Режим доступу до ресурсу: <http://japan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-japan/diplomacy>.
5. 外交青書1992 [Електронний ресурс] // 外務省. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1992/h04-3-4.htm#i21>.
6. 旧ソ連諸国における核遺産問題 [Електронний ресурс] // 旧ソ連非核化協力技術事務局 – Режим доступу до ресурсу: http://www.tecsec.org/?page_id=175.
7. 外交青書1995 [Електронний ресурс] // 外務省. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1995_2/h07-4-5.htm.
8. ソ連の放射線医学専門家、広島を訪問. // 読売新聞. – 1987.01.13
9. チェルノブイリ救援、ソ連に2000万ドル供与
日ソ協議会議で三塚・前外相. // 読売新聞. – 1990.11.27
10. ゴルバチョフ大統領来日時に合意15文書 5分野は協定に. // 読売新聞. – 1991.04.10
11. ウクライナ原発支援 日本分は15億円
ナポリ・サミット経済宣言固まる. // 読売新聞. – 1994.07.08
12. Історія двосторонніх відносин Японії та України (дипломатичні зв'язки) [Електронний ресурс] // Посольство України в Японії. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ua.emb-japan.go.jp/ukr/bi_ua/factsheet/diplomatic_u.pdf.
13. Коміренко В. Кайдзен-філософія українсько-японських відносин [Електронний ресурс] / В. Коміренко // Зовнішні справи. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/zovsp/2011_3/7.pdf.
14. Пронь С. Україна в променях Сходячого сонця: відносини з Японією у зовнішній політиці України в ХХІ ст. – [Електронний ресурс] / С. Пронь. // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Історичні науки. – 2008. – №75. – С. 89–94. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2008/88-75-46.pdf>.
15. Кулінич М. 20 років українсько-японської співпраці: підсумки та перспективи – [Електронний ресурс] / М. Кулінич // Україна дипломатична. – 2011. – Вип. 12. – С. 446-460. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/ukrdip_2011_12_175.pdf.

16. 川口大臣のウクライナ訪問[Електронний ресурс] //外務省. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/g_kawaguchi/wto5_03/ju_gh.html.
17. インタビューウクライナ外相コスタンチン・グリシチェンコ氏高成長の途上にあり、日本との関係も良好. // 世界週報. – 2004. – №85. – С. 34–35.
18. Договірні-правова база між Україною та Японією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://japan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-japan/legal-acts>.
19. Уクライна大統領選挙に対する我が国選挙監視要員の派遣 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/press/release/22/1/0113_02.html.
20. Уクライна Оранжевий революція. // 毎日新聞. – 2004.12.16
21. 中和井夫. Уクライна демократизація / 恒川恵市 // 民主主義アイデンティティ / 中井和夫. – 東京, 2006. – (早稲田大学出版部). – 208 с.
22. 藤森信吉. Уクライна –政権交代としての「オレンジ革命」 – [Електронний ресурс] / 藤森信吉 // 『民主化革命』とは何だったのか : グルジア、ウクライナ、クルグズスタン. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16/02fujimori.pdf>.
23. 日本国とウクライナの間での21世紀における新たなパートナーシップに関する共同声明 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/yojin/arc_05/j_ukraine_sm.html.
24. 科学技術協力に関する日・ウクライナ共同記者発表 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/yojin/arc_05/j_ukraine_ps.html.
25. Кулініч М. Офіційна допомога розвитку Уряду Японії як інструмент допомоги Україні [Електронний ресурс] / М. Кулініч, Ю. Ні // Зовнішні справи. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://uaforeignaffairs.com.ua/zs/anglomovna-versija/view/article/oficiina-dopomoga-rozvitku-urjadu-japoniji-jak-instrumen/>.
26. Українсько-Японський Центр НТУУ "КПІ" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://uajc.kpi.ua/pro-nas/pro-nas-in.html>.
27. Уクライна Бориспільський аеропорт розширення [Електронний ресурс] // Міжнародна організація цивільної авіації. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://www2.jica.go.jp/ja/evaluation/pdf/2014_UKR-P1_4_f.pdf.
28. Удовік В. Українсько-японські відносини (у контексті візиту Президента України В. Януковича) / Віолетта Удовік. // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. – 2013. – Т. 18 Вип. 1 (17) – С. 117–126.
29. Японські інвестиції в Україну (1997- вересень 2009 р.) [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_inv_spivirobnictva/jap/4246.html.
30. Костенко Ю. Українсько-японські відносини сьогодні / Ю. Костенко // Всесвіт. – 2004. – №11/12. – С. 33–38.

31. Удовік В. Основні напрями діяльності Японії в ООН / В. Удовік // Науковий вісник Дипломатичної академії України . – 2010. – Вип.16. – С. 246 – 252.
32. Report of The 4th Japan-Black Sea Area Dialogue on “How to Develop Japan and Black Sea Area Cooperation” [Електронний ресурс] // The Global Forum of Japan. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gfj.jp/e/dialogue/20130220.pdf>.
33. 「対シルクロード地域外交」について [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/yojin/arc_02/silkroad_a.html.
34. 「中央アジア+日本」対話 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/europe/caj/>.
35. Чекаленко Л. Зовнішня політика України / Л. Чекаленко. – Київ: Либідь, 2006. – 290 с. С. 271-275
36. Speech by Mr. Taro Aso, Minister for Foreign Affairs on the Occasion of the Japan Institute of International Affairs Seminar "Arc of Freedom and Prosperity: Japan's Expanding Diplomatic Horizons" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mofa.go.jp/announce/fm/aso/speech0611.html>.
37. 麻生大臣のウクライナ訪問 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/g_aso/g8_ukraine_06/ukr_gai.html.
38. 日本・ウクライナ協力委員会第2回会合共同声明 [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/ukraine/visit/0803_ks.html.
39. 日・ウクライナ首脳会談（概要） [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/ukraine/visit/0903_sk.html.
40. Україна повернула Японії невикористані кошти Кіотського протоколу [Електронний ресурс] // Forbes. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/ua/news/1411801-ukrayina-povernula-yaponiyi-nevikoristani-koshti-kiotskogo-protokolu>.
41. Оцінка реалізації проектів за схемою зелених інвестицій в Україні [Електронний ресурс] // Національний екологічний центр України. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/green-Investment-Scheme_Ukr2013.pdf.
42. Допомога Японії Україні [Електронний ресурс] // Посольство Японії в Україні. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/160721_summary_ua.pdf.
43. Кулініч М. Україна - Японія: відносини глобального партнерства в умовах випробувань [Електронний ресурс] / Микола Кулініч // Зовнішні справи. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/ukrajina-japonija-vidnosini-globalnogo-partnerstva-v/>.
44. Спільна заява Президента України Віктора Януковича і Прем'єр-міністра Японії Наото Кана щодо українсько-японського глобального партнерства

- [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ligazakon.ua/summary_news/news/2011/1/18/36328.htm.
45. Насвіт О. Українсько-японське співробітництво по лінії Чорнобиль-Фукусіма. Стан та перспективи розвитку. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Насвіт // Національний інститут стратегічних досліджень – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/presentation.html>.
46. Науково-технічне співробітництво між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Посольство України в Японії – Режим доступу до ресурсу: <http://japan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-japan/science>.
47. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Посольство України в Японії – Режим доступу до ресурсу: <http://japan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-japan/trade>.
48. 2011 – 12 міс. Інвестиційне співробітництво між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_inv_spivirobnictva/jap/6287.html.
49. Abe S. The Bounty of the Open Seas: Five New Principles for Japanese Diplomacy [Електронний ресурс] / S. Abe. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/announce/pm/abe/abe_0118e.html.
50. Хроніка окупації: рік тому Росія почала анексію Криму [Електронний ресурс] // Ukrinform. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1819994-hronika_okupatsiii_rik_tomu_rosiya_pochala_aneksiyu_krimu_2026767.html.
51. Лисак В. Особливості розвитку та основні напрямики співпраці між Україною та Японією на сучасному етапі (2012 - 2015 роки) / В. Лисак, Т. Іванець // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : наук. вісник: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Українська АН. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 96 (№ 5). - С. 465-471
52. Statement by the Minister for Foreign Affairs of Japan on the Sanctions against Russia over the situation in Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000281.html.
53. Японія ввела санкції проти п'яти російських банків [Електронний ресурс] // Interfax. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.interfax.ru/world/398417>.
54. Prime Minister Shinzo Abe Visits Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page2e_000029.html.
55. Офіційна зустріч Глав держав Японії і України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/00_000226.html.
56. G7 Ise-Shima Leaders' Declaration, 2016.
57. G 7 伊勢志摩サミット議長記者会見 [Електронний ресурс] // 2016 – Режим доступу до ресурсу: http://www.kantei.go.jp/jp/97_abe/statement/2016/0527summit.html.
58. Україна і Японія підписали угоду про захист інвестицій [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

<http://economics.unian.ua/finance/1040698-ukrajina-i-yaponiya-pidpisali-ugodu-pro-zahist-investitsiy.html>.

59. Огляд інвестиційного співробітництва між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_inv_spivirobnictva/jap/7330.html.

Чепіженко В. В.

УДК 94(410.1/.3):323.27“1399”

РІЧАРД II ТА ЗУСТРІЧ В КОНВІ : САКРАЛЬНИЙ ОБРАЗ МОНАРХА ТА ПРОБЛЕМА ЗРАДИ КОРОЛЯ

Стаття є спробою історичного аналізу середньовічного концепту зради. Розвідка проводилася в контексті дослідження ланкастеріанського перевороту 1399 року. В центрі дослідження – зустріч англійського короля Річарда II з посланцями Генрі Болінброкера в замку Конві. Автор зосереджує увагу на оцінці середньовічними хроністами дії графа Нортумберленда. Особливий акцент зроблено на звинуваченні графа в зраді монарха та сакральній величі останнього.

Ключові слова: зрада, Річард II, ланкастеріанський переворот, граф Нортумберленд, Конві, Англія, XIV ст., сакральність

Топоси «вірності» та «зради» займають вагоме місце в культурі феодалної Європи. В епосі та *chanson de geste*, лицарських романах та куртуазній літературі оспівуються вірність лицарів. Серед дванадцяти основних чеснот лицаря середньовічні автори називають віру, вірність, честь, щедрість, доблесть, куртуазність тощо [2, с. 285]. В поемі XII – XIII ст. «Орден лицарів» перераховані чотири заповіді, яким має слідувати справжній лицар: він не повинен миритися з несправедливим судом чи хоч якось бути пов'язаним зі зрадою; він повинен виказувати повагу до жінок та завжди бути готовим прийти їм на допомогу; повинен, по можливості, щодня ходити на месо та по п'ятницям триматися посту в пам'ять про Страсті Господні [2, с. 18].